KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

5e JAARGANG - NOVEMBER-DECEMBER 1962 - NR. 5

INHOUD

DE GEMEENSCHAP

Wat behoort een bestuur eigenlijk te doen en welke mogelijkheden heeft het? 113
Congres 1963 118
Topkaderconferentie op „De Ark" 6 en 7 oktober 1962 119
Noteert u dit even? 126
Oriëntatie in het groepswerk (deel I) 127
De leidende grondgedachten van het moderne a-godsdienstige humanisme 129

GEESTELIJKE VERZORGING

Iets geforceerds in de G.V.? 132
Tijd en Taak 135
Geen handleiding — wat dan wel? 136
Wat is humanistische geestelijke verzorging? 140

KADER

ORGAAN VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND
INHOUDENDE

I DE GEMEENSCHAP

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN
REDACTIE: TH. W. POLET, EMMALAAN 16, SOESTDIJK. TELEFOON 02955-2508

II GEESTELIJKE VERZORGING

REDACTIE: MEVR. D. HEROMA-MEILINK, PLESMANSINGEL 6, AMSTELVEEN. TEL. 02964-14322
RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN EN HUN MEDEWERKERS

ADMINISTRATIE: OUDEGRACHT 152, UTRECHT, TELEFOON 030—10163

WAT BEHOORT EEN BESTUUR EIGENLIJK TE DOEN EN WELKE MOGELIJKHEDEN HEEFT HET?

(Inleiding op de TKC van 6/7 oktober 1962)

De titel van dit toespraakje is nogal ruim en het zal nodig zijn daarin zo dadelijk de nodige beperkingen aan te brengen. Het zal ieder duidelijk zijn, dat het niet de bedoeling kan zijn, een theoretische beschouwing weg te geven over *besturen in het algemeen,* overal daar waar iets bestuurd dient te worden, maar dat ik het oog heb, om in dit gezelschap van bestuurders van onze gemeenschappen en gewesten te praten over de functie van die besturen in het Verbond.

Ik heb in die ruim vijf jaar, dat ik uw organisatiesecretaris ben naar schatting tussen de 4 en 500 bestuursvergaderingen in alle gemeenschappen en een deel van de gewesten meegemaakt en me vele malen de vraag gesteld: Is dit nu wel de goede manier? En verder, zou met wat meer inzicht in de taak van het bestuur, met wat meer ervaring ook, niet efficiënter te werken zijn en tegelijk een heleboel overbodig werk kunnen worden vermeden? Zou het bestuurswerk ook niet aan aantrekkelijkheid winnen, veel minder als een zware en dikwijls zure plicht worden beschouwd, als men wat begrip had van wat men nu eigenlijk met elkaar aan het doen is.

Begrijpt u me goed, dit houdt geen enkel woord van critiek in. Ik heb ook ervaring met andere besturen buiten het Verbond en bij een vergelijking komen die van het H.V. er in het algemeen heel gunstig van af. En ik heb daarbij ook waardering voor het vele werk dat mensen, die dikwijls toch al zwaar belast zijn, opbrengen, al sta ik natuurlijk op het standpunt, dat dit karwei, dat we met elkaar ondernemen, onze volledige aandacht en overgave waard is.

Als u een woordenboek nakijkt, b.v. van Dale vindt u, dat besturen van een organisatie betekent, dat men leiding geeft, de zaken regelt en beheert. Het heeft natuurlijk ook te maken met *sturen,* d.w.z. de zaak op het rechte pad houden en een bepaald doel bereiken door in de gewenste richting te sturen. Wie wel eens iets heeft gelezen over de wetenschap, die men cybernetica noemt, wat ook weer sturen betekent, zal daarin eveneens het een en ander kunnen vinden over het begrip van de zgn. tegenkoppeling, d.w.z. als het de verkeerde kant dreigt uit te gaan, moet je iets aan het stuur doen. Dat weet elke fietser en elke autorijder en het gebeurt min of meer automatisch.

Maar dat gebeurt ook bij besturen van een organisatie; daar moet ook worden ingegrepen, als het niet gaat zoals men zich het heeft voorgesteld.

Nu zijn er bij elke organisatie en ik beperk me tot het verenigingsleven een aantal handelingen, die verricht dienen te worden. Dat zijn voor een bestuur o.a.:

a. het leiden van de bijeenkomsten door de voorzitter
b. het voeren van de correspondentie door de secretaris
c. het beheer van de geldmiddelen door de penningmeester
e. het winnen van leden door een propagandist
f. de eventuele verkoop van geschriften door de brochurehandelaar.

Die laatste twee functies zijn niet volstrekt nodig, althans dat hangt van het karakter van de betreffende vereniging af.
Maar die eerste drie, daar zijn alle handboeken van het verenigingsleven het over eens, moeten er zijn, dus een voorzitter, een secretaris en een penningmeester. Hierbij bestaat de mogelijk van combinatie, b.v. secretaris/penningmeester.
Waar de litteratuur ook eensgezind is is het feit, dat een bestuur liefst uit tenminste 5 leden dient te bestaan, dus weer de voorzitter, de secretaris en de penningmeester en dan nog twee, die wat minder duidelijk omschreven functies hebben, maar die b.v. als 2e secretaris en 2e penningmeester kunnen optreden, als no. 1 tijdelijk uitvalt. Ook een 2e voorzitter is geen overbodige weelde.
Ik veronderstel, dat u het tot zover wel met me eens bent en dat ik u niet veel nieuws heb verteld. Er zijn, ook in het H.V. natuurlijk tal van omstandigheden waardoor dit minimum niet bereikt wordt. Ik heb enkele dagen geleden een brief van iemand gekregen, die zegt: (ik citeer letterlijk)
„Ik heb als voorzitter, secretaris, geestelijk raadsman, spreker begrafenissen en bezoeker bejaardentehuis en zieken, plus organisator collecte Thuisfront eigenlijk al te veel baantjes op mijn bijna 70 jaar". Wie nu slim is, kan uitpluizen wie dat is, maar dan moet hij wel goed thuis zijn in de documentatiemap. Hij is hier niet aanwezig.
Theoretisch kan dat en blijkbaar praktisch ook, want als je niet beter wist zou je als buitenstaander aan die gemeenschap helemaal niets merken. De brieven worden beantwoord, een winterprogram zit in elkaar en er gebeuren nog een aantal werkzaamheden, waar veel groter gemeenschappen met een volledig bestuur nog niet eens aan toe komen.

Maar dat is geen gezonde toestand, en duidelijk een noodsituatie, waar de man in kwestie ook wel van overtuigd is, maar blijkbaar zien zijn medeleden het niet zo, anders zouden ze hem niet zo laten tobben.

Dat bestuur nu, dat op zijn minst uit 5 mensen dient te bestaan vormt een soort eenheid, behoort dit althans te zijn. Ieder individu heeft daarin wel een eigen taak, maar als geheel heeft men ook een gezamenlijke taak.
Met een voorbeeld:
Natuurlijk dient een penningmeester de gelden te beheren, zorgen dat ze op tijd binnenkomen, er op letten dat er niet al te royaal mee wordt omgesprongen, maar hij moet ook mee verantwoordelijkheid dragen voor alle andere dingen, die misschien niets met geld ontvangen en uitgeven te maken hebben. Hij moet *meedenken*, zijn oordeel over bepaalde plannen geven enz.

Ik kom nog al eens de opvatting tegen, dat men, op zoek naar een bepaalde kandidaat voor b.v. het voorzitterschap, zegt: *hij moet openen en sluiten.* Het doet me altijd een beetje denken aan een ladelichter of een brandkastkraker. Natuurlijk dient een voorzitter of wie ook een vergadering leidt, dat zo bekwaam mogelijk te doen. Dat heeft niets te maken met het vermogen of men zich vlot kan uitdrukken. Ik ken mensen, die uitstekend kunnen spreken, maar slechte voorzitters zijn en het omgekeerde komt eveneens voor.
Datzelfde geldt voor elke andere functionaris. Bij het bezetten van een duidelijke functie, als voorzitter, secretaris of penningmeester is het goed iemand daarvoor te benaderen, die daar enigszins kaas van gegeten heeft. Maar je kunt het ook leren en we hebben in onze documentatiemap nog steeds een heel mooie omschrijving van de eigenschappen en taken waaraan deze drie mensen dienen te voldoen. Ik wijd daar niet verder over uit.
Bij verschillende gelegenheden heeft onze voorzitter er al eens op gewezen, dat we het eigenlijk niet moeten hebben van die mensen, die hij zo kernachtig aanduidt met de term *„verenigingsboeren".*
Dat zijn de mensen, die wel een heel grote ervaring vanuit allerlei bestuursfuncties meebrengen, maar die ook alleen maar dat stuk werk zien, daar een soort afgodendienst van maken en vergeten, dat het maar een *hulpmiddel* is.

Een goed bestuur dient een organische eenheid te zijn, een team. Ideaal is het als er een soort vriendschapsband tussen de bestuursleden onderling ontstaat, wat overigens niet uitsluit, dat men over de dingen anders kan denken. Het is duidelijk dat de man of vrouw die we zo met de vage term van optimist aanduiden er anders over denkt dan de pessimist. Felle tegenstellingen behoeven niet uit de weg gegaan te worden, mits men van elkander overtuigd is, dat men gezamenlijk iets wil bereiken. En dan is het de taak van de voorzitter, om te trachten die tegenstellingen te overbruggen, niet om de gemoederen alleen maar te sussen, maar te trachten toch uit de tegengestelde meningen de positieve elementen te halen, die tot een aanvaardbaar geheel leiden. Iemand, die uit een bestuur dreigt te lopen, „omdat hij wel eens geen gelijk krijgt" hoort er helemaal niet in.

Maar om tot die samenwerking en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid te komen is het volstrekt nodig dat *alle bestuursleden ook er van op de hoogte zijn welke problemen aan de orde zijn.*

En hier is een tekort aanwezig, niet bij al onze besturen, maar bij een groot deel. Onlangs ontving ik een agenda van een bestuursvergadering waarvoor ik werd uitgenodigd. Er stond op: opening, notulen, mededelingen, winterprogramma, rondvraag en sluiting. Dat is voldoende, zult u wellicht zeggen en het is al mooi dat je een agenda krijgt. Ik maak het ook wel anders mee. Maar wat moeten degenen die die agenda *niet* hebben opgesteld, zich daarbij voorstellen? Wat kan men aan mee-denken, mee-beslissen verwachten, als je zo maar voor een aantal dingen gesteld wordt, waarop je niet voorbereid bent. Als tegenhanger toon ik u uit de verte de agenda van een H.B.-vergadering, die *elke* maand gehouden wordt.

Eerst de agenda, die ziet er wel ongeveer hetzelfde uit, behalve dan dat bij elk punt bijlagen zijn.

De notulen, 7 pagina's.

Ingekomen stukken en mededelingen, een hele lijst, punt voor punt, met omschrijving waarover het gaat en eventueel een advies van het D.B. erbij.

Benoemingen, met de voordracht.

Notulen van het IHEU-congres, besluiten van dit congres met de aanbevelingen wat er verder mee moet gebeuren.

Een stuk over werk voor jongeren, bestaande uit een nota van jongeren met een advies van het D.B.

Zoals u ziet een heel dossier, maar waaruit men van te voren kan zien, waarover gesproken wordt en zijn gedachten kan laten gaan.

Dat hoeft wellicht niet zo uitgebreid in het bestuur van een gemeenschap, maar het minste wat men zou kunnen doen is een lijstje maken van die zaken, die binnengekomen zijn en een korte vermelding van de inhoud. Maar de praktijk is veelal, dat bij het punt binnengekomen stukken er ergens uit een boodschappentas een stel geel/bruine enveloppen komen, dat die open gemaakt worden, zonder enige volgorde, dat behalve de secretaris niemand er iets van weet en zelfs deze nog niet eens, en dat dan rijp en groen, belangrijk en niet belangrijk even worden afgeraffeld.

Men zou een bestuursvergadering inplaats van een corvee tot een interessante, verdiepende aangelegenheid kunnen maken bij een goede voorbereiding en met een gezamenlijke discussie.

We vergeten voortdurend, dat we, hoewel routine ook wel nodig is, vooral bezig zijn met een *experiment. De meeste dingen die we moeten gaan doen, zijn nieuw.* Daar zijn nog geen vaste regels voor, daar moet over gedacht worden, daar moeten mensen voor worden gevonden. Wat dat laatste betreft, zo dadelijk nog een paar opmerkingen.

De dood van elke organisatie is de routine, het steeds op dezelfde manier doen. Als men *werkelijk besturen wil en niet alleen maar beheren,* moet men voortdurend naar nieuwe mogelijkheden van overleg, van expressie zoeken.

Onze meeste besturen zijn nog veel te veel *beheersinstituten,* ondanks het feit, dat we nog maar zo kort bestaan.

Men zal veel meer overleg dienen te plegen, op regelmatige tijden. Waarom niet aan het begin van het jaar de afspraak gemaakt, we komen elke maand bij elkaar op die vaste dag in de maand. Waarom altijd van keer op keer de agenda's op tafel? Dat gebeurt bij het D.B. en het H.B. ook niet. Het D.B. komt elke vrijdag bijeen, het H.B. de laatste zaterdag van de maand. Dat wordt voor een heel jaar in april vastgesteld en iedereen kan er rekening mee houden. En het is een zeldzaamheid als er gezegd wordt, we laten het nu maar niet doorgaan want we hebben zo weinig.

Want dat kan men wel als men iets alleen maar beheert. De zaak loopt, het program is vastgesteld, de zalen zijn gehuurd, de sprekers hebben niet allemaal afgezegd, dus waarom nu nog bij elkaar komen. Die tussentijdse circulaire van het C.B. moet dan maar even blijven wachten. Dat brengt wel voor het C.B. grote moeilijkheden mee, maar dat is hun zorg en niet de onze.

Maar dat is niet besturen. Besturen wil meer zijn dan beheren, zeker in een beweging als de onze.
Ik heb enige mogelijkheden opgesomd, een goed samenwerkend team, een goede voorbereiding, een regelmatig bijeenkomen.

Daaruit vloeien taken voort en daarvoor zijn mensen nodig, mensen die gezocht moeten worden, die er enthousiast voor moeten worden gemaakt.

Een regel die in uw hoofd vast moet liggen is deze: zeg nooit tegen iemand, wil je in het bestuur of commissie of weet ik veel komen, het is niet moeilijk, het kost geen tijd. Dat is: a. niet waar, want alles wat je goed wil doen, kost inspanning en tijd, maar het is bovendien onjuist.

U krijgt de goede mensen nooit door een bepaalde werkzaamheid simpel voor te stellen, dat vinden ze beneden hun stand en zonde van hun tijd.

Elke bezigheid die men goed wil laten verrichten is waard om met de uiterste nauwgezetheid en zorg te zoeken naar de goede mensen, die het misschien nog helemaal zullen moeten leren, maar die daartoe bereid zijn. Ik heb een heilige angst voor lieden, die zeggen: o, is dat alles, geef maar effe hier. Ik heb veel liever te maken met mensen, die er verschrikkelijk tegen op zien, die er zwaar aan tillen, maar die met de nodige reserve zeggen, ik weet niet of ik het aankan, maar ik zal het proberen. Maar zorg er dan ook voor, dat ze alle hulp krijgen, die we ze kunnen verschaffen.
En dan moet me van het hart, daar ontbreekt zeer veel aan. We bezitten in onze documentatiemap een stuk materiaal, dat ons door veel grotere organisaties benijd wordt. We hebben in Kader een stuk levende praktijk met talloze voorbeelden, waaruit we inspiratie kunnen halen. Maar het wordt niet alleen op veel te kleine schaal toegepast, als men het leest, maar er wordt niet in herlezen. Ik kom voortdurend in besturen, waar de nieuwelingen volstrekt onwetend zijn over de inhoud van de documentatie. Van de week heb ik nog de vraag gehad van een bestuurslid die zich over het probleem van de humanistische vorming wilde oriënteren. Hij wist niet dat er al jarenlang een documentatie 602 over bestaat, want niemand had het hem ooit ter hand gesteld. Er zijn over allerlei onderwerpen, van de taak van de bestuurders tot bejaardentehuizen, emigratie en noem maar op, gegevens in die map, die we niet lezen en niet gebruiken. En als we dan door een betere voorbereiding van onze bestuursbijeenkomsten tijd kunnen besparen, en we hebben inderdaad op die maandelijkse bijeenkomst niet zoveel lopende zaken, die afgedaan moeten worden, dan zouden we wel eens een uurtje kunnen besteden aan een aftasten van mogelijkheden voor onze gemeenschap, mits een van de bestuurders daar van te voren eens over heeft gedacht en met iets op tafel komt. Alleen op die manier wordt een bestuursvergadering geen korvee of in het beste geval een gezellige avond, maar ook een stimulans, waarbij ieder persoonlijk aan zijn trekken komt.

Zorg ervoor dat u uw leden kent, niet alleen van gezicht, maar ook wat ze doen, wat ze weten, waar hun belangstelling naar uitgaat. De Amerikanen hebben in sommige societies een kaart van iedere lid waarop ze alles noteren, wat maar het weten waard is. Praat daar af en toe eens met elkaar over, vraag u af of u geen job kunt creëren voor juist die man

of vrouw. Mensen worden ook moe van jaar in, jaar uit hetzelfde te doen, hun leeftijd wijzigt zich, hun belangstelling, hun omstandigheden. Maar we hebben voor ieder, die wil, best iets te doen, maar dan moet het bestuur precies weten wat en niet maar zo'n vage kreet slaken. Ik stel me voor binnenkort in Kader eens wat van die Amerikaanse dingen op te nemen; laten we ook eens wat van hen leren, en zij niet alleen van ons.

Ik heb u niets nieuws verteld in deze zin, dat het al vele malen is gezegd. Maar ik heb in dit gezelschap, waarin nog al wat mensen zitten, die nog niet zo lang meelopen, de vrijheid genomen het nog weer eens aan de orde te stellen.

Het was allemaal niet opzienbarend, dat weet ik wel. U kunt het lezen, het staat, ik herhaal het nog een keer, in de documentatie. Maar misschien geeft het u toch iets te denken, dat ik, die toch over een behoorlijke ervaring beschik, elke keer weer in die map zit te bladeren en dat ik de nummers van Kader regelmatig inkijk. Niet omdat er iets in zou staan wat ik nog niet wist, maar omdat, wat ik toen heb gelezen, op dat moment wellicht nog niet bruikbaar was maar nu wel.

Onze besturen hebben een zeer belangrijke taak, hebben een grote speelruimte en hebben vele mogelijkheden. Mogelijkheden die zoals alles in het leven beperkt worden door omstandigheden, weerstanden, vermoeidheid, gebrek aan fantasie, tekort aan inventiviteit. Tenslotte zijn we mensen.

Maar we zijn humanistische mensen. En als ik dan even onze beginselverklaring in het geheugen mag roepen en variëren: het humanisme, in dit geval het werken voor het H.V., vereist de voortdurende bereidheid zich in denken en doen redelijk te verantwoorden. En daaruit dan de onontkoombare conclusie te trekken, dat we als bestuurders van een humanistische organisatie aan iets volstrekt nieuw bezig zijn, dat waard is daar onze meest voortreffelijke eigenschappen voor te mobiliseren. Niet als een soort plichtsbetrachting die we zuchtend verrichten, ook niet met het gevoel dat we toch maar fijn het zo ver gebracht hebben in een bestuur te zitten, maar om de mogelijkheden die we als mensen hebben tot ontplooiing te brengen en in onze eenvoudige bestuursarbeid iets te leggen van ons verlangen naar een bewoonbaarder wereld.

Polet

CONGRES 1963

De gemeenschapsbesturen wordt er nogmaals op gewezen, dat ingevolge artikel 19 van het Huishoudelijk Reglement voorstellen vóór 21 januari en amendementen vóór 18 februari ingediend moeten worden. Het congres 1963 vindt plaats in het Jaarbeursgebouw, Vredenburg te Utrecht, dus niet in Leiden.

TOPKADERCONFERENTIE OP „DE ARK" 6 EN 7 OKT. 1962

Tot nu toe kenden we de T.K.C. als een conferentie van de gewesten en zeer grote gemeenschappen (federaties). Het besprokene diende doorgegeven te worden via de gewestelijke besturenconferenties aan de gemeenschappen. Deze T.K.C.'s waren voor ons hoogtijdagen in het verbondsleven. Het rechtstreekse contact met de hoofdleiding van ons verbond in ons conferentieoord „De Ark" — niet alleen gedurende de besprekingen maar ook aan tafel bij de gezamenlijke maaltijden — bracht bezieling onder hen, die naar hun provincie terugkeerden en zich voornamen meer te doen dan ze deden, want ze hadden wel sterk de overtuiging gekregen hoeveel werk er ook gedaan wordt, er nog meer werk niet aangepakt kan worden bij gebrek aan geld en mankracht. Aangezien van het doorgeven aan de gemeenschappen in de praktijk niet altijd evenveel terecht kwam, heeft het H.B. de T.K.C.'s op andere wijze samengesteld en de gemeenschappen er rechtstreeks bij betrokken.
Deze T.K.C. was bedoeld voor de gewesten Zeeland, Noordbrabant, Limburg, Gelderland, Utrecht en Overijssel met de in deze provincies gelegen gemeenschappen. We kregen niet de indruk, dat alle gemeenschappen vertegenwoordigd waren, maar de opkomst was nochtans behoorlijk.

I. Om vijf uur opende de landelijk voorzitter Dr. J. P. van Praag de conferentie met een hartelijk welkom vooral tot de velen, die voor het eerst op De Ark kwamen. Daarna leidde hij het eerste onderwerp van de conferentie „Nieuwe taken, nieuwe kansen" in.
Nadat het H.V. uit niets ontstaan was, viel aanvankelijk het zwaartepunt van het verbondswerk op de organisatie, daarna was het de consolidatie en tenslotte de emancipatie! De laatste periode is zeker nog niet afgesloten. De volwassenwording van het H.V. blijkt uit het werk: de bezinnende taak is gebleven, maar daarnaast zijn nieuwe taken aanvaard, welke ons worden opgedrongen.
Onze oude taak was: In de buitenkerkelijke wereld voorzover men dat wilde de humanisten te verenigen. Men kwam om zich in de gemeenschap van het Verbond te bezinnen of om er praktisch werk te doen.
Uit de faze van de bewustwording zijn we overgegaan naar de vormgeving van het buitenkerkelijk leven. Er zijn nieuwe kanten voor hen, die zich niet geroepen voelen te werken aan zichzelf, maar wel bereid zijn binnen de nieuwe mogelijkheden, welke het Verbond worden geboden. De jongere humanistische beweging als de Nederlandse heeft iets vóór op de Amerikaanse, die zoveel ouder is, maar dan ook moeilijk tot vernieuwing van de oude vormgeving komt. De internationale humanistische beweging gaat verantwoordelijkheid aanvaarden voor de wereld, waarin we leven, voor de wereld met zijn grote gevaren en voortdurende dreigingen. Het ligt niet op onze weg uitputtend te redeneren over anti-militarisme of niet, maar dienen ons af te vragen wat wij kunnen doen voor het lot van de wereld, opdat we niet in het slop terecht komen. We moeten constructief werk doen, de psychische krachten tot weerstand wekken.
De opvoeding neemt in het Verbond een belangrijke plaats in, de brochure „Humanisme en Opvoeding" behoort dan ook tot de eerste uitgaven. Het Verbond heeft zich ook sinds de oprichting sterk geïnteres-

seerd voor de openbare school, ook in verband met de kwestie van de Bijbel op de L.S. Er heeft zich na de tweede wereldoorlog een merkwaardige verandering voltrokken, de O.S. is niet langer de school voor uitsluitend buitenkerkelijken, maar de school voor allen. Er is een duidelijk streven de O.S. niet langer te doen zijn de school met zijn kille neutraliteit, waar men bang was de handen aan koud water te branden. Waarom zou het kind niet in aanraking mogen komen met de grote geestelijke stromingen, wanneer het daarvoor ontvankelijk is! De kinderen mogen toch wel weten, dat niet ieder gelooft aan het bestaan van een opperwezen. De eerste beginselen van verdraagzaamheid dienen hun te worden bijgebracht. De openbare school staat midden in het volle leven en moet dan ook een levende school zijn, meer dan alleen taal- en rekenschool.
De algemeenheid berust op wederzijdse eerbiediging.
Het bijzondere is niet dat allen er mogen komen, maar de overtuiging dat men verschillende versies op de humaniteit kan hebben en het nodige respekt voor elkaar opbrengt.
Wat de humanistische vorming op de L.S. betreft, dachten we dat de Protestanten en Vrijzinnigen het wel met ons eens zijn, terwijl de Nationale Synode der Hervormde kerk zich met 22 tegen 20 stemmen heeft uitgesproken voor het geven van vormingsonderwijs op humanistische grondslag op de openbare scholen.
Nu de Mammoetwet bij het voortgezet onderwijs de mogelijkheid schept tot het geven van vormingsonderwijs op humanistische grondslag, ziet het H.V. zich weldra geplaatst voor de vervulling van een nieuwe taak: de verzorging van dit onderwijs.
Het hoeft geen betoog, dat het niet de bedoeling is, jonge humanistjes te kweken. Het V.O. zal de leerlingen de elementen voor de opbouw van een levensovertuiging moeten leveren en bij hen de capaciteiten ontwikkelen om de levensovertuiging te hanteren.
Het Verbond is reeds overgegaan tot de stichting van een Centrum voor Humanistische Vorming, dat tot doel heeft het vormingsonderwijs mogelijk te maken en de ouders daarbij te betrekken, zodat ze ernaar kunnen streven dit onderwijs aan hun kinderen te doen geven. Het Verbond geeft hiermee opnieuw gestalte aan zijn bedoeling door te breken naar de buitenkerkelijke wereld.
Voor dit nieuwe werk zijn ook weer financiële middelen nodig! Al onze instellingen eisen een voortdurende aandacht. Er is een noodzaak alles te doen, wat in ons vermogen is: de wereldsituatie met zijn dreiging van een atoomoorlog, we moeten geestelijke krachten wekken om niet in de katastrofe te verzinken. Uit Afrika en Azië waar men bezig is zich te ontworstelen aan het polytheïsme komen vragen, waarop het Christendom geen bevredigend antwoord geeft. Hier kan het Humanisme een belangrijke bijdrage leveren.
Zijn we in staat onze veelvoudige taak vol toewijding en niet minder vindingrijkheid te vervullen? Kunnen we de mensen vinden, die zich aan het (nieuwe) werk willen geven? *Er zijn mensen die vele taken met toewijding vervullen, er zijn anderen, die alleen denken, wat ze zouden hebben kunnen doen en daarmee hun leven vullen.*
Spreker herinnert tenslotte aan Willem van Oranje, die overal zijn mensen heenzond om een ondergronds leger op te bouwen en er zich bewust

van was hoe moeilijk het zou zijn en hoe weinig resultaat hij mocht verwachten, maar desalniettemin volhield tot de laatste ogenblikken van zijn leven. En dan zegt men: alles goed en wel, maar mijn gezin heeft ook rechten! Inderdaad! Is hiervoor niet de oplossing: kwantitatief wat minder tijd voor het gezin uit te trekken en kwalitatief vooral meer, dan vaart ook het gezin er wel bij!

Discussie.

Uit de opmerkingen welke werden gemaakt en de vragen welke werden gesteld, bleek wel hoe bezielend en instruktief voorzitters' rede geweest was. We stippen nog enkele punten aan:

1. In een van onze gemeenschappen is gesproken over het vormingsonderwijs in België. Er was zeer veel belangstelling ook uit onderwijskringen.
2. Er is reeds een tweejaarlijkse cursus aan de gang waar als vakken worden gedoceerd: pedagogiek, filosofie en psychologie. De toelatingseis welke aan de cursisten gesteld wordt is het bezit van de bevoegdheid tot het lesgeven aan het schooltype, waar het vormingsonderwijs zal worden gegeven. In principe moeten zij lid van het Verbond zijn.
3. Hoe haal je de mensen achter hun krant vandaan was de vraag. Het antwoord luidde: Bezoek hen, vertel wat het H.V. allemaal doet, maar men moet het eerst zelf goed weten. Het H.B. zendt veel documentatie naar de gemeenschappen, waaraan vaak geen of weinig aandacht wordt besteed, zodat het ook wel weggegooid wordt, om er later weer naar te vragen! Eén onzer uitgaven is: Dit wordt gedaan.
4. Hoe krijg je de mensen om op stap te gaan, we hebben er avonden over gepraat?: Als je de avonden besteed had door zelf de mensen op te zoeken, zou er zeker resultaat bereikt zijn.

II. *De C.G.R. d'Angremond spreekt over Opbouw van onze samenleving.*

Allerlei instellingen die eeuwenlang staande zijn gebleven, brokkelen onder onze handen af. We trachten nog te stutten, omdat we bang zijn niet tijdig met de nieuwbouw klaar te zijn. De wereld is ondoorzichtig, verward, de samenleving is log, de materie weerbarstig. We zitten vast aan geërfde patronen van voelen en denken. Hoewel gemeenschapspatronen sterk en hecht zijn veranderen ze in zakelijke relaties, waarbij de gemeenschapscultuur verdwijnt.
Spreker illustreert dit met een voorbeeld ontleend aan een huiskamerbijeenkomst waar de zoon des huizes plots binnenkomt. „Pa, die meneer van nr. 13 is vandaag doodgereden". Die meneer van nr. 13! Zijn we niet allen op weg een nr. 13 te worden? vraagt spreker.
De mens, die losgeslagen is van alle banden, geen geborgenheid van de samenleving ervaart komt in zijn individuele nood en eenzaamheid tot de conclusie: „Thuis voelde ik me alleen maar in het vreemdelingslegioen".
De kernvorming in buitenkerkelijk Nederland gaat bij de relatie van mens tot mens een rol spelen, de mensen wordt een stukje gemeenschap

getoond. In de ene of de andere gemeenschap is zeker verschil. Het geeft te denken, indien een lid van het H.V. de vraag stelt: „Moet ik eerst in een ziekenhuis of gevangenis terecht komen, om iets van de gemeenschap te merken?"
Er geschiedt zo het een en ander in het Verbond, zowel in het maatschappelijk opbouwwerk als in de Community Organization. Het maatschappelijk werk ligt primair in de persoon tot wie het m.w. zich richt. Deze verkeert nl. in een noodtoestand, is ontspoord, gestoord. De taak van het m.w. is de nood opheffen en de persoon in een aanvaardbare toestand brengen.
Wanneer het gaat om de opbouw van gemeenschappen, zijn in beginsel in *alle* groepen van de samenleving personen die behoefte hebben aan maatschappelijke opbouw. Het Maatschappelijk Opbouwwerk (M.O.W.) beoogt de verdere ontplooiing naar een samenleving. De grenzen tussen dit en maatschappelijk werk zijn niet scherp aan te geven. In de Nationale Raad voor het M.W. omschrijft men het als een verzamelbegrip van activiteiten, waarbij men de mens die daar zelf aan deelneemt, tracht te helpen.
Wij humanisten zijn verplicht mede te werken aan de activiteiten ten behoeve van de opbouw der samenleving, wij zijn verantwoordelijk voor het volwaardig medewerken van de buitenkerkelijken.
Waar het H.V. van medewerking wordt buitengesloten, komt de zaak vaak niet van de grond. Later dringt men dan van R.K. en/of P.C. zijde aan tot opname van humanisten in de organisatie. Het is wel eens benauwend door de buitenwereld voor vol te worden aangezien en in vele activiteiten daardoor te worden betrokken, maar we zijn nu eenmaal mede-verantwoordelijk. Onze taak is de buitenkerkelijken te organiseren en te helpen zich te heroriënteren t.a.v. een nieuwe opbouw.
We dienen op de hoogte te zijn van alles wat in ons dorp, stad en wijk gebeurt. In vele plaatsen hebben tal van humanisten hun bereidheid getoond door mee te werken met Humanitas. Het welslagen van het werk van Humanitas is vaak te danken aan de voorbereiding door de aanwezigheid van het Verbond. Waar geen H.V. aanwezig was, wilde het werk vaak niet vlotten. Men stond te vreemd tegenover de kerk en de kerkelijke tradities, waarvoor men geen begrip had. In het Verbond is vaak een ongemotiveerde bescheidenheid, soms verheugt men zich al erbij te zijn, zonder dat we weten wat het werk beoogt. Zo „versiert" men soms het kerkelijke opbouwwerk met enige humanisten. Indien een gemeentebestuur een humanist uitnodigt in het bestuur van een bejaardenstichting plaats te nemen moet deze uitnodiging aanvaard worden. Wij kunnen ons niet veroorloven daarvoor te bedanken!
Ook na de rede van de heer d'Angremond had een levendige gedachtenwisseling plaats.
1. Over de verhouding tot Humanitas werd nogal wat gezegd. Niet overal is de verhouding zoals we graag willen. Gemeenschappelijk een blaadje uitgeven om de leden van H.V. en Humanitas van verschillende werkzaamheden op de hoogte te stellen komt slechts in enkele plaatsen voor. Jammer! In de topleiding is er behoefte aan samenwerking en heeft ze dus plaats. Wat weerhoudt onze gemeenschappen echter om ook dus van onderop met de samenwerking te beginnen? Aldus bracht inleider in het midden.

Soms botert het niet en vraagt men van wie zijn de bejaarden, is dit het terrein van het H.V. of van Humanitas, is er sprake van geestelijke verzorging of maatschappelijk werk? In dit verband wordt gewezen op het voortreffelijke artikel „Maatschappelijk werk en geestelijke verzorging" van mevr. Heroma-Meilink in de vierde jaargang van Kader, het blad dat veel te weinig door de functionarissen gelezen wordt!

2. We leven in een nieuwe wereld, is hier gezegd, maar, aldus de vertegenwoordiger van de gemeenschap Nijmegen, praten we elkaar niet na? Was er vroeger geen sociale nood en voelde men zich toen ook niet thuis in het vreemdelingenlegioen?
Hier werd tegenover gesteld, dat de automatisering tot geweldige veranderingen heeft geleid, aldus de voorzitter. De machines controleren zichzelf en maken (elk) toezicht overbodig. Er zijn al fabrieken waarin men geen mens tegenkomt. Mechanisatie betekent revolutie.
De Wereldraad van Kerken is voor serieuze besprekingen tussen R.K. en Protestanten over samenwerking, ook dat betekent een ommekeer. Voorts wijs de voorzitter op de grote sociale nood, de enorme werkloosheid in de dertiger jaren en de verpaupering. Er is nog in verschillende kringen in Nederland nood, maar niet in die mate als 30 jaren geleden. Zulk een nood treft men nu aan in de onderontwikkelde gebieden.
De nood is van karakter veranderd. De arbeiders hadden vroeger meer houvast in het toekomstbeleid van een betere wereld, ze stonden zeer vijandig tegenover de bestaande. Nú staan ze er dank zij de welvaart minder vijandig tegenover, maar het houvast hebben ze verloren. De oude jeugdbeweging KGOB, JGOB, AJC enz. leefde vanuit het visioen van een betere wereld.
Er bestaat een samenhang tussen de chaotische wereld en de chaotische houding, welke men ertegenover aanneemt. Bezinning alleen is niet voldoende, we moeten onze medemensen aantonen, dat het leven de moeite waard is! We kunnen daartoe bijdragen leveren op elk niveau, in 't grotere als in het kleine. We kunnen medewerken aan de oprichting en instandhouding van algemene clubhuizen voor de jeugd, van dorpshuizen en gemeenschapshuizen en leeszalen. Dit is het concrete van het Maatschappelijk Opbouwwerk. Hier vinden we een taak, indien we mogelijkheden benutten en de kansen gebruiken.

3. Het is vanuit de gemeenschap Bussum, dat de behoefte aan regels is opgemerkt. Het Verbond zou regels moeten opstellen, waaraan men houvast heeft. Dat hiermee een knuppel in het humanistische hoenderhok gegooid werd, zal de belangstellende lezer, die niet aanwezig was, zeker wel willen aannemen. Er volgde dan ook een zeer opgewekte discussie over regels, recepten, normen en ethiek, waarbij ook de Tien Geboden werden genoemd als „steun". Aan de hand van voorbeelden en onder verwijzing naar Karl Barth wordt het laatste tegengesproken.
Zelfmoord kan lafheid zijn, maar ook de hoogste menselijke daad. Dat kan slechts beoordeeld worden als men de achtergronden kent. We kunnen geen regels formuleren, ook geen ethiek. De voorzitter stelt de vraag: Hebben wij ervaring op het gebied van het maatschappelijk opbouwwerk, zien we een taak in de zin als is aangegeven? Hoe komen we op de hoogte, wordt uit de vergadering gevraagd. De inleider: In de pers, bij de gewestelijke besturen die nagenoeg alle beschikken over ad-

viseurs. In het clubhuiswerk moeten we actief gaan meewerken. Raadslieden dienen in de problemen der mensen te duiken.
De voorzitter wijst op het rapport: „De groep in de Gemeenschap" dat in de documentatiemap aanwezig is en belangrijke aanwijzingen bevat. We kunnen in onze wijk eens rondzien welke problemen er zijn, die gezamenlijk besproken en daarna wellicht opgelost kunnen worden.
Hoe functioneert onze beweging is de moeite van een uiteenzetting waard. Dit kan ook gebeuren voor niet-leden.

III

Org-secr. Polet spreekt over:

Wat behoort een bestuur eigenlijk te doen
en welke mogelijkheden heeft het?

(Deze toespraak is op een andere pagina afgedrukt)

Na de inleiding van de heer Polet volgde wederom een opgewekte discussie.
De vertegenwoordiger van gemeenschap Wageningen merkte op dat spreker had gezegd, dat we te weinig van onze leden weten, in verband met het inzetten van de leden voor verschillende taken. Hoever kunnen we gaan met het vragen naar en het noteren van gegevens op de ledenkaarten.
Het gaat vooral om feitelijke dingen, aldus de inleider. Waarom spreken jullie niet eens over de onderontwikkelde gebieden? vroeg hij eens in een gemeenschap, waarop gevraagd werd: Hebt u een spreker? Mijn vraag was toen, is er niemand in jullie gemeenschap? We hebben een onderwijzer, die enige jaren als zodanig in Afrika werkte! We maken te weinig gebruik van de mogelijkheden, welke de leden in de gemeenschap bieden, omdat we niet genoeg van hen weten, of omdat we er niet aan denken de mogelijkheden te benutten.
Een andere vraag luidde: Wat moeten we hebben: een kleine organisatie met actieve leden of een grote organisatie met minder actieve leden? Het komt voor, zegt de inleider, dat niet-leden „gegrepen" worden voor een functie, waartoe zij worden aangezocht en op grond daarvan lid worden. De ledenkaarten zijn niet volledig, er kan een werkgroep(je) gevormd worden, om de gegevens te completeren. Zulks deed men in Beverwijk. *Van Engers (Hengelo)* merkt n.a.v. inleiders opmerking over de samenstelling van de agenda met bijlagen op: Het H.B. heeft een apparaat. Hoewel de perfectie van de H.B. agenda's niet ter navolging werd meegedeeld, moet men er wel een aanwijzing in zien, dat we als leden van het bestuur nimmer onvoorbereid naar de vergadering gaan, als men tenminste tot de discussie wil bijdragen. Men wordt te dikwijls door agenda's overvallen. Het D.B. werkt ook met besluitenlijstjes en voortgangscontrole, hetgeen wel navolging verdient.
De voorzitter betreurt het, dat het jaarverslag van het Verbond zo weinig aanleiding geeft tot een beschouwing; op de algemene vergadering door de afgevaardigden, men maakt soms een opmerking over een enkel zinnetje. Jaarverslagen van de gemeenschappen welke mede de bouwstoffen leveren voor het algemene jaarverslag van het Verbond, vormen meer dan een verslag alleen, ze moeten tevens een leidraad zijn.

Mr. Doeleman zegt, dat in Utrecht een commissie is gevormd om het jaarverslag van het Verbond eens goed te bekijken, teneinde eruit te halen wat voor de gemeenschap van belang is.
De organisatie-seceretaris maakte een uitvoerige bespreking mee in een gemeenschapsbestuur. Hoe worden sprekers uitgenodigd? In dit geval zouden de secretaris en de 2de secretaris besluiten *twee* avonden bij elkaar te komen om acht sprekers voor het winterprogramma uit te nodigen. Dit is geen efficiënt werken.
Kadertraining blijkt hier hard nodig!

De voorzitter spreekt dan een slotwoord.

Hij herinnert aan de boeiende discussie op de zaterdagavond. Wij kunnen geen regels, geen recepten geven. De mens zelf neemt beslissingen en is daarvoor verantwoordelijk, hij dient daarbij geleid te worden door mede-menselijkheid. We moeten onszelf steeds zien i.v.m. anderen en ons de beslissing niet uit handen laten nemen. Zoals de situatie op een moment is dragen we er de verantwoordelijkheid voor. Constructieve oplossingen moeten we proberen te vinden.
Voorzitter gelooft niet, dat de mens geheel zonder regels kan leven. Dat ontslaat echter de mens niet van zijn verantwoordelijkheid. We leren de regels in ons leven, zonder dat anderen ze aan ons opleggen. 't Woord regel suggereert misschien te veel het instampen van b.v. taalregels, zonder dat deze worden begrepen.
Mej. Vrijburg wil graag enkele woorden spreken: Als we ons bewust zijn geworden, dat we ons werk niet goed hebben gedaan, zouden we ontmoedigd kunnen zijn. We zijn het echter niet. We zijn heel dankbaar voor de stimulans, welke is uitgegaan van de inleiders gisteren en vandaag. We hebben er zeer veel aan gehad.
De hartelijke woorden van mej. Vrijburg worden door de aanwezigen duidelijk onderstreept, waarna de voorzitter zegt: Ook wij hebben op deze T.K.C. opnieuw moed gekregen om verder te gaan. Het mag misschien vreemd klinken, maar ook wij danken voor de stimulantia welke van u zijn uitgegaan.
Weer breken we door naar de buitenkerkelijke wereld, nu met ons Centrum voor Humanistische Vorming en zijn we gereed om nieuwe taken uit te voeren. De kansen welke ons daarbij geboden worden zullen we, bestuur en leden doelbewust grijpen.
De bezielende geest van een bijeenkomst als deze vervloeit, maar het is bemoedigend te weten, dat overal op de wereld mensen ploeteren en voortgaan met het aanvaarden van nieuwe taken en het grijpen van de geboden kansen om wat meer geluk te brengen.
Hiermede was de T.K.C. geëindigd. Als steeds namen we de overtuiging mee naar huis van een goed geslaagde bijeenkomst en in ons H.B. een aantal hard werkende humanisten te bezitten, voor wie geen taak te zwaar en geen moeite te veel is. Is het wonder dat we meermalen tot onszelf zeggen, dat we in onze taak ten opzichte van het Verbond steeds te kort schieten? Nadat we gezamenlijk nog de laatste maaltijd genoten hadden en de woorden van dank aan het echtpaar van der Werf en hun medewerkers gewijd, voor de uitmuntende verzorging, hartelijk hadden bekrachtigd, gingen we uiteen.

B.L.

NOTEERT U DIT EVEN?

Sprekerslijst.

Door een misverstand zijn op de nieuwe lijst een reeks van onderwerpen weggevallen, waarover de heer C. M. Plomp, Ooststeeg te Wageningen, nog altijd spreekt. Het zijn resp.: Aanleg en milieu; Geest en lichaam; Geestelijke groei; Evolutie; Waardering van de twijfel; Vrijheid en spontaniteit en als nieuw onderwerp, dat al op de lijst vermeld staat: Land en volk van Israël (met dia's).
Het postgironummer van Gemeentegiro Amsterdam is 13.500.
Wij verzoeken onze secretarissen dit op de lijst te willen aantekenen, opdat onnodige correspondentie wordt vermeden.

Humanistisch vormingsonderwijs.

Van de ongemeen boeiende en verhelderende toespraak over dit onderwerp door dr. L. van Gelder op de landdag van Socrates is bij het C.B. een bandopname te krijgen. Uitstekend geschikt voor een gespreksavond, waarbij men natuurlijk ook niet-leden (b.v. onderwijsmensen, leden van oudercommissies enz.) kan uitnodigen.

Verslag T.K.C. van 3 november 1962.

Omdat op deze T.K.C. het Centrum voor Humanistische Vorming èn de activiteiten die hiermede verband houden aan de orde zijn geweest, en het volgens de mening van het D.B. goed zou zijn, dat hiervan ook alle gemeenschapsbesturen op de hoogte waren, is een uitvoerig verslag rondgezonden. In afwijking van het gebruik wordt dit verslag dus niet in Kader afgedrukt, althans niet in dit nummer.

Gewestvergaderingen en het hoofdbestuur.

Om het de vertegenwoordigers van het H.B. bij de gewesten mogelijk te maken de, helaas schaarse, gewestelijke vergaderingen bij te wonen, dienen zij er tijdig van op de hoogte te worden gesteld. Het toeval wil, dat het nogal eens voorkomt, dat door de gewestbesturen deze vergaderingen worden belegd op dezelfde dag, dat het H.B. bijeenkomt, met als gevolg, dat de H.B. vertegenwoordiger òf de ene, òf de andere vergadering moet verzuimen.
Dit is te voorkomen, als de gewestbesturen er op willen letten, dat *het hoofdbestuur altijd op de laatste zaterdag van de maand bijeenkomt.* Op die dag moet men dus *geen* gewestelijke vergaderingen uitschrijven.

HET CONGRES 1963

In tegenstelling tot eerdere aankondigingen wordt het congres, dat op 20 en 21 april 1963 plaats vindt, *niet* in Leiden gehouden, maar in Utrecht en wel in het Jaarbeursgebouw op het Vredenburg. De zaalhuur, die in Leiden moest worden betaald was dermate hoog, dat het H.B. deze uitgave niet verantwoord achtte. Jammer voor onze gemeenschap aldaar, die al met de voorbereiding was begonnen.

(Tijdens het in oktober jl. gehouden weekend voor gespreksleiders werd op de zaterdagavond het onderwerp: „groepswerk" besproken. Hieronder geven wij het eerste deel van een samenvatting van deze inleiding).

ORIËNTATIE IN HET GROEPSWERK
(deel I)

In ons werk in het Humanistisch Verbond ontmoeten wij telkens kleine groepen mensen: besturen op verschillende niveaus, allerlei commissies, gespreksgroepen, enz. Deze veelvuldige praktische aanraking met kleine groepen, wekt vanzelf onze belangstelling voor literatuur over het onderwerp: „groepswerk", die de laatste jaren in verschillende brochures en tijdschriften wordt gepubliceerd. Wij zullen hieronder een overzicht geven van de belangrijkste facetten van het moderne groepswerk, gebaseerd op de aan het slot vermelde literatuur.

Nadere begripsbepaling.

Een groep is een verbondenheid van personen door een psychologische relatie: een gevoel bij elkaar te horen, een weten van een gezamenlijke taak of situatie, een gemeenschappelijk bezit.
In een groep is er een rechtstreekse onderlinge communicatie, alle leden beïnvloeden elkaar.
De omvang van een groep, zoals in deze beschouwing bedoeld, is ongeveer 5 tot 15 personen.

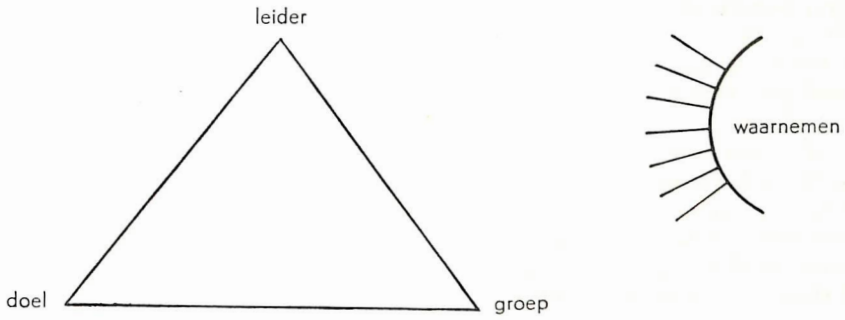

Wij onderscheiden in het werken met groepen een drietal facetten, die wij achtereenvolgens nader zullen bekijken: de *groep*-zelf, haar *doel* en de *leider*. Bovendien is voor ons zeer belangrijk het *waarnemen* van het gehele groepsgebeuren.

Er zijn verschillende indelingen in soorten groepen mogelijk. Een zeer belangrijke indeling, die in hoge mate bepalend is voor het karakter van een groep, is de indeling naar verschillende *doeleinden:*

een arbeidsgroep in een bedrijf
een werkgroep in een vrijwillige organisatie
een bestuur
een commissie

een spelgroep
een gezelligheidsgroep
een diskussiegroep
een cursusgroep
een zanggroep
enz.
een gezin.

Een andere onderscheiding is die tussen *vrijwillige* en *niet-vrijwillige* groepen.

Zeer belangrijk voor een groep is dat haar doel de groep helder voor ogen staat *en* door de groep wordt aanvaard.
Intussen mag een groep niet vereenzelvigd worden met het doel: een groep *is* niet een hoeveelheid prestatievermogen in één of andere richting, *een groep bestaat primair uit MENSEN.*

Het doel moeten wij weer onderscheiden van het *programma*. Het programma is het geheel van concrete activiteiten binnen een bepaald tijdsbestek, dat gericht is op het bereiken van het uiteindelijke doel. Terwijl het doel een vast gegeven is zijn er t.a.v. het programma dikwijls allerlei variaties mogelijk.

Groepswerk nu is een wijze van omgaan met een groep, waarbij de mens als zodanig optimaal tot zijn recht komt.

De vraag mag worden gesteld in hoeverre ons onderwerp iets nieuws te bieden heeft. De mens in groepsverband is immers al zo oud als de mensheid zelf en de kunst van het omgaan met mensen wordt al heel lang beoefend.
De laatste tientallen jaren is het gebeuren in een groep echter systematisch bestudeerd door de nog jonge wetenschap van de sociale psychologie, Het hoofdstuk uit de sociale psychologie, dat zich aldus heeft ontwikkeld, wordt aangeduid met de naam: groepsdynamica. Bij deze studie is er een wisselwerking geweest tussen enerzijds wetenschappelijk onderzoek en studie en anderzijds praktische toepassing in het bedrijfsleven en in het volksontwikkelingswerk. Het resultaat van dit werk is wel, dat ons inzicht in het groepsgebeuren aanzienlijk is verdiept.
Deze studie van de groepsdynamica is reeds vóór 1940 begonnen in Amerika en pas in 1949 verscheen het eerste artikel hierover in ons land.
Het is goed, dat wij ons realiseren, dat in *alle groepswerk* ook altijd *een stuk vorming* zit. Het is namelijk steeds óók een leren samenwerken en samenleven met anderen.
Sociologisch is de kleine groep de onmisbare schakel, die individu en maatschappij met elkaar verbindt. Dat begint reeds duidelijk met het gezin, het geldt echter ook voor alle andere kleine groepen. In een kleine groep leert men met anderen om te gaan en samen te leven. Een kleine groep is overzichtelijk, geeft een veilig gevoel. De grote maatschappij is onoverzichtelijk en de menselijke kontakten zijn er te oppervlakkig en onpersoonlijk om werkelijk mensenkennis op te doen.

(wordt vervolgd)

J. de Leede

DE LEIDENDE GRONDGEDACHTEN VAN HET MODERNE A-GODSDIENSTIGE HUMANISME EN HUN ONDERLINGE SAMENHANG

Tweede deel

De inhoud van de humanistische levensovertuiging in concreto

Art. 7

De humanistische visie op de mens

1. *De mens is het volstrekt „enige" centrum van de humanistische levensovertuiging.*

In art. 5 is naar voren gebracht, dat voor de humanist de natuurlijke vermogens van de mens het enig uitgangspunt en de laatste toetssteen van zijn levensovertuiging vormen. Hieruit volgt, dat hem niets anders meer is gegeven dan alleen de mens als uitgangspunt, belangstellingscentrum en eindterm van zijn levensovertuiging. Vandaar de principale belangstelling voor de concrete mens, hier en nu.
Het voorgaande betekent niet, dat de mens het enig middelpunt in de wereld is, waaromheen alles draait. Binnen het kosmisch geheel is de mens slechts een nietig wezen, verloren in de oneindigheid van tijd en ruimte.
Maar wordt de mens in het humanisme toch niet de maatstaf van alle dingen? Inderdaad, doch zo gezien, dat de mens op alle dingen, ook op de zaken van het geloof, zijn persoonlijk subjectief oordeel toepast.

2. *De mens verschijnt niet als een wezen van dezelfde orde als de andere wezens in de kosmos.*

De mens kan niet helemaal tot een dier temidden van de andere diersoorten herleid worden, ook niet tot een meer ontwikkeld dier. Dit zou tot een animalisme leiden, wat moet worden afgewezen.[1]) De mens is meer dan een puur biologisch wezen, dat zich vragen stelt over leven en dood en de zin van het leven.[2])
Omdat een naturalistische mensbeschouwing de mens tracht te herleiden tot een integrerend bestanddeel van de natuur en de menselijke waarden en ideeën tot een produkt van materiële evolutie, betekent het humanisme ook een afwijzing van het „naturalisme", omdat het de ontkenning inhoudt van het onderscheid tussen „zijn" en „behoren".[3])
Anderzijds is de mens ook niet te herleiden tot zoiets als natie, klasse, staat of ras. Men miskent dan de normatieve functie van het geestelijk leven, die boven de organische betrekkingen tussen mensen kan uitstijgen, en daarmede loochent men de unieke betekenis van het menszijn.[4])

---

[1]) Dr. J. P. v. Praag, Geestelijke Verzorging, 1953, pag. 31.

[2]) N.G.C., publ. nr. 10, Kerk en Staat, 1955, pag. 10.

[3]) Mr. H. B. J. Waslander, Wat is modern Humanisme? Humanisme en Samenleving, 1950, afl. 3.

[4]) Dr. J. P. v. Praag, Poging tot plaatsbepaling, 1951, pag. 6.

Alhoewel nauw verbonden met de andere wezens binnen de kosmos, bezit de mens een geheel eigen kwaliteit.[5]) Hij vindt mooi, hij geniet, hij denkt, hij spreekt, hij voelt zich verbonden met anderen en weet zich verantwoordelijk.[6]) Hierdoor is het humanisme ook geen extreem individualisme.

3. *De geheel eigen kwaliteit van de mens ligt in het feit, dat hij drager is van een waardebesef.*

De mens gaat niet geheel in de situatie op. Hij kan daartegenover stelling nemen, ook tegenover zichzelf. Hij is een wezen met zelfbewustzijn. Dit stellingnemen gaat niet willekeurig, maar overeenkomstig een hem ingeboren waardebesef. Het is een onderscheidend vermogen, waardoor de mens niet alleen met zijn bewustzijn toestanden, gebeurtenissen enz. constateert, maar zich daar ook „rekenschap" van geeft.
Dit waardebesef is zo onontkoombaar,[7]) heeft zo duidelijk dwingende geldigheid, dat echt nihilisme niet eens mogelijk is.[8]).
Het waardebesef is niet louter mogelijkheid tot „beoordelen". Het is tevens een aspect van zijn scheppend vermogen.[9]). De mens draagt de mogelijkheid in zich waarheid, goedheid en schoonheid voort te brengen, en dergelijke scheppingen van anderen te waarderen en er vreugde over te hebben.
Dit waardebesef constitueert de mens tot persoon; het bepaalt de geheel eigen waarde van de mens. Hierop fundeert de humanist de idee van de menselijke „waardigheid" en de eis tot „eerbiediging", eerbiediging in zijn menselijke waarde.[10])
De humanist acht de mens niet integraal goed, maar hij huldigt ook geen pessimistische mensopvatting. Hij erkent alle daemoniën in de mens, maar hij acht hem evenzeer uit zichzelf in staat tot allerlei goed.[11])
Indien men de eis tot eerbiediging laat vallen komt men terecht in een wereld van louter machtswellust en vergelding.[12])

4. *Het waardebesef in de mens is niet willekeurig, maar bovenpersoonlijk en fundamenteel gelijk bij alle mensen.*

Het waardebesef is normatief inzoverre, dat de mens niet naar willekeur het wezen van zijn waarderingsvermogen omtrent waar, goed en mooi kan wijzigen.[13]) Het gaat aan de eigenlijke oordeelsvorming vooraf — want die oordelen komen door dat besef juist tot stand — en bezit dwingende geldigheid.

---

[5]) Dr. J. P. v. Praag, De plaats van het humanisme in de Nederlandse Volksgemeenschap, 1949, pag. 23.
[6]) Dr. J. P. v. Praag, radiovoordracht, 2 rec. 1951, Humanisme als Levensovertuiging.
[7]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 6.
[8]) Brandt Corstius, Mens en Wereld, juli-aug. 1950, pag. 7.
[9]) Oude Beginselverklaring, pag. 5 en 8.
[10]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 9 en 10.
[11]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 9.
[12]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 9.
[13]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 6.

Door het normatieve karakter is het waardebesef tegelijk bovenpersoonlijk, in die zin dat het onttrokken is aan de persoonlijke vrije sfeer van de individuele mens. Het heeft een objectief karakter;[14]) het is enerzijds „onafhankelijk" van subjectieve luimen en lusten, anderzijds „algemeen menselijk", dat is de persoon in die zin te buiten gaande, dat het als typisch menselijk, en dus ook als algemeen menselijk dient te worden beschouwd.[15]) Dit waardebesef ontdekt de mens dan ook niet alleen bij zichzelf, maar ook bij anderen, die hij daaraan als zijn medemensen herkent en beleeft.[16])

5. *De opvatting van de gelijkheid van het waardebesef bij alle mensen is voor de humanist een „geloof".*

Op grond van de gelijkheid van het waardebesef bij alle mensen aanvaardt hij de wezensgelijkheid en gelijkwaardigheid van alle mensen als zeer principiële grondslagen van het humanisme. De humanist is er zich van bewust, dat hij dit wezenlijke punt van zijn levensovertuiging niet exact bewijzen of causaal afleiden kan.[14]) De humanist geeft toe, dat deze overtuiging het karakter draagt van een geloof, dat echter gegrond is op een algemeen menselijke ervaring. De ervaring leert nl. dat er redelijke gedachtenwisseling, verstandhouding en samenleving tussen de mensen mogelijk zijn. Er is evenzeer een in feite algemene communicatie mogelijk tussen de mensen van alle tijden en alle plaatsen. De gehele samenleving veronderstelt de gemeenschappelijkheid en de fundamentele gelijkheid van het waardebesef en berust daar op. Zonder dat zou een echt menselijke samenleving niet mogelijk zijn. Er zou slechts plaats zijn voor dwang en geweld.[18])
De humanistische overtuiging van de gelijkheid aller mensen krijgt hierdoor niet het karakter van een dogma. De humanist zal immers bij deze vooronderstelling niet volharden, indien de feiten ermee in strijd zouden blijken te zijn.[19]) Het dogma staat buiten redelijke kritiek. Het humanistisch uitgangspunt is houdbaar precies voor zover het door redelijke kennis niet weerlegd wordt. Men kan het een intuïtief geloof noemen.[20])

(wordt vervolgd)

---

[14]) Nieuwe Beginselverklaring, pag. 6.

[15]) Dr. J. P. v. Praag, Een poging tot plaatsbepaling, 1951, pag. 10.

[16]) Dr. J. P. v. Praag, Autonoom humanisme, 1946, pag. 8-9.

[17]) Dr. J. P. v. Praag, Mens en Wereld, jrg. 5, 1950, nr. 11, pag. 2, Humanistische Verkenningen. Als ook: Mens en Wereld, jrg. 6, 1951, nr. 6, pag. 3, Humanisme en Christendom.

[18]) Dr. J. P. v. Praag, Poging tot plaatsbepaling, 1951, pag. 10-11.

[19]) L.c., pag. 12.

[20]) Dr. J. P. v. Praag, Mens en Wereld, jrg. 5, 1950, nr. 11, pag. 2, Humanistische Verkenningen. Idem Mens en Werelr, jrg. 7, febr. 1952, pag. 9 en jrg. 7, maart 1952, pag. 4.

14. IETS GEFORCEERDS IN G.V.?

Ambtshalve of gewoon?

„Wat een opluchting, dan hoeven we niets te forceren." — Aldus een van onze medewerkers tijdens een bespreking in de vorige winter. — „O ja, gewone contacten heb ik genoeg en we betekenen ook wel iets voor elkaar; maar niet speciaal met humanisten". Wij hadden er nl. op gewezen, dat geestelijke verzorging juist hier begint, bij de „gewone contacten". En nu voegde zij er nog aan toe: „Ik heb dat altijd streng gescheiden gehouden".
Een stukje gelijk heeft ze daarmee wel gehad; zoals ook onze brochure de geestelijke verzorging onderscheidt als *„ambtshalve* bemoeienis . . ." Maar dit „ambtshalve" betreft alleen het *georganiseerde* werk — en gelukkig gebeurt er daarvóór en daar buitenom nog heel wat meer. De brochure zou daar bij een volgende editie uitdrukkelijker op kunnen wijzen, want nu blijkt hier en daar een misverstand. Ook bij anderen is me wel opgevallen, dat geestelijke verzorging wordt opgevat als een soort uniform of harnas, dat men aantrekt voor zeer bepaalde contacten, die als „cliënt" worden aangeduid. Geen wonder dat men zich als leek in zo'n pakje dan wel een beunhaas voelt. En dat menigeen van dit werk terugschrikt, omdat hij maar al te goed weet, hoe weinig hij nog terecht brengt van z'n gewone omgang met mensen.
Wie er tegenop zien, zijn niet de ongeschiktsten. Want echte geestelijke verzorging begint bij ieder voor zichzelf. Juist waar men zich bewust wordt van tekorten, van ernstige fouten; waar men zich gaat afvragen: Hoe heb ik dat toch kunnen doen? Of, hoe komt het dat ik steeds maar zo blijf? Of dat ik me zo onbevredigd voel? Dit soort vragen is een signaal, een voorteken, dat iets wijders in ons om doorbraak vraagt. Misschien een heel nieuwe bezigheid, misschien een meer ontspannen aanpak van het dagelijkse. We weten het nog niet, we kunnen niet goed vinden, wàt.

Bij huis beginnen.

Zo'n ogenblik is beslissend: Men kan 't opgeven, omdat het zoeken naar een wezenlijker leven tot nu toe mislukt is. Dat is geestelijk défaitisme, verwaarlozing van eigen mogelijkheden. Men kan ook verder blijven zoeken; in overleg met anderen, maar vooral met zichzelf. Dat is verzorging van eigen mogelijkheden; geestelijke verzorging. Een grondwet daarvan luidt: Niet forceren! Als voorop staat, dat ik m'n fouten weg wil

werken, „een beter mens worden", is de mislukking al gegeven. Aanvaarding van mezelf, de fouten incluis, ook de pijnlijkste, daar moet ik telkens weer doorheen. Op dit terrein kun je niet zoveel maken. 't Moet veel meer groeien.
Dat zit er vanzelf in. Mits wij niet teveel ingrijpen, dwingen; maar wel: onderzoeken, attent zijn. Durven experimenteren met dat, wat in ons dringt of protesteert. Een klein begin maken, voorzichtig; en als 't over deze boeg niet lukt, dan nog 's over een andere. Wie op zo'n manier rustiger — en daardoor creatief — komt te staan tegenover zichzelf, krijgt minder neiging anderen te willen „forceren" of zelfs maar „verbeteren". Ook hier: eerst aanvaarden, interesse krijgen voor deze mens, zoals hij is. Die gemenerd, die wanhopige, die saaie „waar niets bij zit". Als ik hem niet in de eerste plaats wil helpen en bedoen, maar door hem geboeid ben: „Wie is hij toch eigenlijk?" — dan kan het eerder gebeuren dat hij zich opent, iets prijs geeft van wat er wèl bij zit. Dan ben je er samen mee bezig voor je 't weet. Zodra je het weten zou en het „geestelijke verzorging" noemen, is er grote kans, dat het afslaat.
Daarom heeft geestelijke verzorging haar grondlaag in het gewone leven en zij moet zich daaraan telkens opnieuw oriënteren. Anders wordt het inderdaad onecht, „geforceerd". Van het ambtshalve moeten we steeds weer terug naar het gewone; van de ander terug naar ons zelf; van het verbeteren naar het eenvoudig maar leren kennen — en dat is een bezigheid met verrassingen.

Een speciale interesse.

Anderen en onszelf beter leren kennen — dat is dus al een basis van geestelijke verzorging. Kàn het althans zijn. Het hangt af van de bedoeling, die we erbij hebben. Men kan iemand ook heel anders waarnemen: teneinde hem de baas te worden, hem te gebruiken. Men kan op hem letten uit artistieke smaak of uit verliefdheid, omdat men geniet van al zijn bewegingen. Dat is een verrijking, evenals een rustige vriendschap of goede burenomgang. Maar het is nog geen geestelijke verzorging. Dat element komt er pas in, waar men vooral belangstelling begint te krijgen voor een bepaalde kant van die ander en van zichzelf: Waar leven we nu eigenlijk voor, wàt maken we ervan? Meestal is de aanleiding hiertoe, dat er moeilijkheden komen of verdriet. Hoewel er ook mensen zijn, die uit creatieve belangstelling tot zulke vragen komen. Elkaar daarin dan verder te helpen, is niet ieders werk. De een maakt er veel meer van, dan de ander. Dat hangt samen met iemands speciale gevoeligheid voor deze dingen, maar ook met zijn ervaring en zijn vorming.
Het is te vergelijken met muziek: Daar doen we allen aan, al is het slechts door neuriën of luisteren. Maar sommigen hebben bijzondere aanleg, zij worden leraar, concertspeler of componist. Zonder deze vakmensen zou ook het alledaagse muziekleven verarmen, bij sommigen in het geheel niet tot ontwaking komen. De musici op hun beurt worden geïnspireerd door geluiden in de natuur of op straat, door het luisteren van de gewone man, door combinaties die zich aan hen opdringen uit de diepte: maar zonder forceren, dat zou leiden tot maakwerk. Toch is niet ieder geluid vanzelf al muziek, dat wordt het pas door een speciale

aandacht, een gerichtheid bij de mens. Zo ook in de verzorging van het geestelijk leven. Ook daar is de gewone man vanzelf mee bezig, overal ter wereld. En ook daar zijn specialisten nodig, die aan dit gewone leiding geven, maar die er evenzeer zelf door worden gedragen.
De geestelijke verzorging van alledag is in de andere bezigheden verweven: Een treffend liedje voor de radio, de critische vraag van een chef of collega, het ogenblik van bezinning als je alleen bent, het toevallige gesprekje met een vriend. Momenten, die niet te scheiden zijn van al het andere, van het ploeteren aan onze dagtaak, van het stoeien met een kind. Maar die evenzeer als dat stoeien of ploeteren, een eigen betekenis hebben, waar we dat ogenblik speciaal op zijn geconcentreerd; al realiseren we het ons nauwelijks. Het gaat in zulke momenten om een aspect van het leven, dat ook afzonderlijke aandacht en verzorging nodig heeft, wil het niet achterblijven en afsterven.

Wel te onderscheiden.

Afzonderlijke aandacht; in zoverre had onze medewerkster in het begin van dit artikel gelijk met het „streng gescheiden houden". Als we maar niet denken dat het dan gaat om iets heel bijzonders; maar juist om het „gewone" leven, dat we nu eens rustig bezien uit een speciaal oogpunt. Daarom zou „scherp onderscheiden" een betere uitdrukking zijn dan „streng gescheiden". Onderscheiding is toch wel nodig, b.v. ten opzichte van vriendschap en erotiek. Men kan lange geestelijke gesprekken voeren, alleen om gezelligheid of uit verliefdheid. Dat is onzindelijk. Niet de verliefdheid is onzindelijk, maar juist die schijn van geestelijke bedoelingen. Als het werkelijk om geestelijke zaken gaat, dan betekent dat onze betrokkenheid op de zin van het bestaan, niet alleen van onszelf, maar daarmee ook van de wereld als geheel. Dan hebben we onmiddellijk te maken met de onderontwikkelde gebieden en met de levensgevaarlijke kloof tussen oost en west. Met mijn overburen die hun pleegkind tekort doen, met mijn eigen huwelijk dat een leegte is of een bron. Dan is er werk aan de winkel, waarbij riskant doorgedacht moet worden en zorgend beleid gevoerd. Gezelligheid en vriendschap hebben daarin ook een plaats, maar niet overheersend en zeker niet onder vermomming.
Daarom kan het gebeuren, dat een geestelijk raadsman zijn buren naar een collega verwijst. Hij heeft met hen teveel te maken uit andere belangen, en dat zou een eerlijk samen doordenken kunnen vertroebelen. Zoals een arts in bepaalde gevallen zijn eigen vrouw niet behandelen wil, en zoals kinderen — gelukkig! — soms aan een vreemde alles vertellen, wat ze voor hun ouders verzwegen hebben: Die zitten er teveel „bovenop". Om klaar te worden over de beslissende vragen van iemands leven, moet hij even afstand kunnen nemen; niet direct beïnvloed door de angsten en de wensen van zijn naaste omgeving en van zichzelf.
Vandaar terecht de uitdrukking „Ambtshalve" in onze brochure. Anderzijds begunstigt dit woord echter de gedachte, alsof geestelijke verzorging pas echt wordt, als zij door een organisatie gewettigd is. Het tegendeel is waar; zij is zo ongrijpbaar, beweeglijk en verbreid als het leven zelf. Zij heeft in dat leven wel een bijzondere functie, al is men zich daar niet altijd van bewust. De brochure spreekt alleen over georganiseerde geestelijke verzorging. Schrijven we over geestelijke verzorging in de

totale zin van het woord, dan moet deze bemoeienis niet „ambtshalve" heten, maar „van eigen aard" of iets dergelijks.

Vanzelf en bewust.

Als onze medewerkster haar taak opvat in deze brede zin, zal zij zich minder ongerust maken over het aantal contacten langs ambtelijke weg. Laat dat maar langzaam groeien. Forceren is niet alleen bederf, maar er is geen enkele reden toe. Voor het officiële werk kunnen wij als vrijwilligers een jarenlange voorbereiding maar al te goed gebruiken. Voorbereiding in de leerschool van de onopzettelijke geestelijke verzorging van het dagelijks leven.
Dat onopzettelijke wordt pas achteraf „bewust gemaakt", getoetst en verdiept door het gesprek met collega-vrijwilligers en beroepskrachten. Zo rijpt iemand, geleidelijk, tot een mens die op dit terrein iets meer dan anderen geoefend is; die nu ook officieel (= ambtshalve) een adres kan zijn. Intussen heeft hij dan wel ervaren, dat het officiële niet meer is, maar ook niet minder dan een dienst; onmisbaar, maar ondergeschikt aan het „gewone leven". Dáár voltrekt zich het voornaamste, ook van de geestelijke verzorging: In onderling verkeer, vaak ongemerkt; en bij ieder voor zichzelf.

Samenvatting.

1. Zorg voor de levensontplooiing van zichzelf en van anderen, is ongemerkt verweven in het dagelijks bestaan. Tegelijk vraagt het geestelijk leven ook opzettelijke aandacht; waartoe de een beter is aangelegd dan de ander.
2. Uit opzettelijke aandacht groeit vakmanschap en organisatie; welke onmisbaar zijn tot zijn aanvulling en bevordering van de g.v. in het dagelijks leven.
3. Dit „ambtshalve" werk blijft intussen steunen op en zich oriënteren aan de spontane zorg in de gewone omgang en bij ieder voor zichzelf.

Kruyswijk

TIJD EN TAAK

2—3 februari	Topkaderconferentie in De Ark
20—21 april	Congres in Utrecht
Alle maanden:	actie voor het Centrum voor Humanistische Vorming.

MENINGEN ONZER LEZERS

„In het mei/juni-nummer van dit jaar heeft de heer Dijkstra onder de titel „Handleidingen" een artikel geschreven, waarin hij zich keerde tegen teveel voorschriften, zowel bij de geestelijke verzorging als bij andere delen van ons werk, in het bijzonder de gespreksleiding. Zowel Kruyswijk als de Leede hebben in datzelfde nummer geantwoord. Hieronder volgt een tweede stuk van Dijkstra, dat we eveneens zeer lezenswaardig achten. Hoewel we buiten de polemiek van onze medewerkers blijven, menen wij toch dat er geen wezenlijk verschil is tussen zijn opvattingen en onze praktijk. Vandaar ook dat we, voorzover we aan kadervorming doen, onvoldoende nog overigens, er bekwame paedagogen bij betrokken zijn. Redactie".

GEEN HANDLEIDING — WAT DAN WEL?

Toen ik mijn vorig artikel inzond — geplaatst in het mei/juni-nummer jl. — lag het nu volgende in schema gereed. Vooraf een opmerking over het bijschrift van P.N.K.
Hij verbaast zich over mijn opvattingen inzake een bepaald aspect van het werk van ons centraal apparaat. En wel „te meer — zo schrijft hij — omdat hij (ik dus) zelf in belangrijke mate heeft meegewerkt aan het „Noordelijk rapport over leiding bij begrafenissen", waarin zelfs een gehouden toespraak als voorbeeld wordt meegedeeld".
P.N.K. vergist zich en dat spijt mij voor hem. Ik had nl. part noch deel aan het samenstellen van bedoeld rapport. De ontwerper maakte geen deel uit van onze groep en het stuk heeft er nooit een onderdwerp van bespreking uitgemaakt: men hechtte er geen waarde aan. Nogmaals, ik betreur deze vergissing voor de heer P.N.K.*)
Na mijn kritiek in het vorige nummer dan nu enkele opmerkingen, die wijzen in een andere richting. In het onderwijsproces is sprake van een opdracht; daardoor wordt de situatie een pedagogische, die gekenmerkt is door een doel. Er ontstaat tevens de eis, die de opvoeder bindt aan een zekere verantwoordelijkheid, waarvan hij zich bewust zij.
Ook bij het practische humanisme vervullen wij een opdracht en staan wij in een situatie nagenoeg gelijk aan die welke we vinden bij het onderwijsproces: er is sprake van bevorderen van een groeiproces, het bieden van hulp, van steun aan de ander. En daarmee van een samenspel van krachten; van inwendige (endogene) en uitwendige (exogene) en van een elkaar wederkerig beïnvloeden. Milieu en individu werken op elkaar in. Er is convergentie.
De G.R. weet dit en schenkt zijn aandacht aan deze bilaterale verhouding, waarin hij zelf medespeler is. Eigen en anderer kennis-, gevoels- en wilsleven, aard, aanleg, aangeboren eigenschappen doen voortdurend mee.

---

*) „Over medewerking van de heer Dijkstra aan het Noordelijk rapport was ik blijkbaar verkeerd ingelicht. Ik bied hem welgemeend mijn excuses aan Het verheugt mij, op dit punt te zijn opgehelderd. P.N.K."

Voor hem doemen tal van vragen op, die hem in aanraking brengen met problemen, die liggen op het terrein van de biologie, de psychologie, sociologie, pedagogiek, sociale psychologie, sociale pedagogiek, van de didactiek en de . . . methodiek. En van wat niet al meer.
Hij weet, dat al deze gebieden onderscheiden kunnen worden, doch nooit gescheiden optreden en dat ze ook daardoor moeilijkheden meebrengen in het hanteren van opgestelde conclusies. Maar hij kan er niet aan voorbijgaan. Immers, vóór hij nog in aanraking komt met bovengenoemde problemen staat hij voor een reeks andere vragen. Hier zijn er enkele. Wie roept onze hulp in; wat voor hulp wenst men. Wat verwacht men van ons; kunnen wij dit werk aan. Waarom komt men bij ons en niet bij de kerkelijke raadsman. Wanneer komt men en vanwaar. In welke situatie verkeert deze vragende mens. Is er leed, ziekte; staat hij voor een naderende dood en wat betekent dit alles voor deze mens. Is er armoe, hoe werd hij, zoals hij nu is, zoals hij hier voor mij staat.
De G.R. kent deze vragen en hij weet, zo zijn er nog duizend-en-één. En zij plaatsen hem alle voor en op de boven bedoelde gebieden. Hij weet dat, want hij wordt er elke keer met de neus opgedrukt.
Zal hij iets doen, zijn weg — methode — leren vinden, dan dient hij zich in de eerste plaats te bezinnen op de achtergronden van het geval, waarvoor hij komt te staan, en die liggen op bedoelde terreinen. Dat weet hij ook. En pas daarna kan hij effectief beginnen aan een methode. En dan nog schoorvoetend!
De bezinning stelt voor problemen die van didactische aard zijn. En daarin vinden voor hem o.a. sociologie, psychologie, sociale psychologie zowel als sociale pedagogiek hun toepassing. Die toepassing spreekt derhalve uit en door de didactische principes. Want deze zijn bepalend voor de aangewende methode, die hij denkt te kunnen volgen. Maar daarvoor ook weer niet alleen. Elke methode heeft tegelijk een sterk persoonlijk accent; lange ervaring, gepaard aan grotere rijpheid wijzigt zijn individuele methode in de loop der jaren. En toch geldt in het algemeen: in de methode vinden didactische principes een concrete vorm.
Gelijk men zich bij het onderwijs voortdurend bezint op een nieuwe didactiek, zo gaat het bij ons practisch humanisme — naar ik meen — om bezinning op een didactiek, waarom dit practisch humanisme vraagt.
Didactiek, de onderwijsleer, de theorie van het onderwijzen in het algemeen, betekent voor ons: het zoeken naar aansluiting op het voorschoolse en buitenschoolse „leren". Deze didactiek krijgt daarmee niet alleen de functie van onderrichts- ook die van vormingsdidactiek. Het is alweer moeilijk denkbaar dat deze gescheiden optreden. De didacticus moet ook daarom voortdurend luisteren naar de antwoorden op maatschappelijke, culturele, psychologische en levensbeschouwelijke vragen, die zich voordoen. En dat brengt mee, dat de didactiek voortdurend aan verandering onderhevig is. En ook daardoor moeten wij steeds en in de eerste plaats, open staan voor de vraag: wat vraagt men van ons?

Geeft Kader hier voldoende antwoord?

Wij willen hier nogmaals herhalen: op grond van het bovenstaande is het noodzakelijk, dat de didactische principes in de methode een concretie verkrijgen en dat deze principes derhalve voor de methode bepalend zijn.

In de verschillende historische perioden hebben zich de verschillende opvattingen inzake de didactiek gewijzigd al naar de heersende psychologische richtingen veranderen. De methodiek was er de neerslag van.
In de „vermethodieking", waarvan in mijn eerste artikel sprake was verkreeg de toenmalige toonaangevende psychologie gestalte, die leidde tot routine, tot sleur en clichéwerk. Daartegen is verzet gerezen; ik wees daarop. In het vorenstaande ligt o.m. de kern van ons verschil. Die op zoek is naar mijn „onvervalst conservatief credo", die zoeke het daar!
De psychologie omstreeks 1900 was mechanistisch-constructief en daarmee sterk intellectualistisch. Men meende het kind en tevens daardoor ook de naar volwassenheid groeiende mens te kunnen „vormen". Waarbij het te verwachten resultaat wel-omschreven „klaar-lag". En de methode kon minutieus vooraf worden aangegeven. Een minder goed resultaat vond zijn oorzaak in een foute methode, in de leerkracht, of in beide. Dat de school deze situatie nog niet te boven is weet men. Dat de methode en daarmee degene die de methode hanteert daarbij uitgaat van een verouderde didactiek en psychologie is niet voldoende doorgedrongen. Het is hier de plaats niet dit nader uiteen te zetten.

Alleen nog dit: de zielkunde suggereerde een methode van „leren", van kennis-bij-brengen, waarbij het kind slechts object is en zich receptief en passief laat „beleren". De methode wijst aan: zo moet u doen, zo niet; daar gaan zitten, daar gaan staan en dat moet u doen om het gesprek op gang te houden.

O zeker, afwijkingen worden en werden toegestaan, iets weglaten, iets aanvullen wordt niet erg gevonden; het persoonlijke element zelfs gewaardeerd.

Echter: alles komt van buiten af tot het kind, tot de opgroeiende mens. Ook in het gezin.

De 20-ste eeuw komt met: „Vom Kinde aus". En in diezelfde eeuw komt het Humanisme met: „van de Mens uit". Leer het kind in het kind kennen. Leer de mens kennen, de arbeider, de zieke, de mens in leed, de mens die fouten maakte, de mens in het ontredderde gezin. En daarmee worden de verwachtingen minder zeker. Wat men voorheen zo precies wist, wekt nu twijfel; het opvoedingssysteem, de rationalistisch-mechanistisch opgebouwde methode gaf niet de zo vanzelf sprekende resultaten. Waar het sukses bij technische problemen inzake industriële produktie verwondering wekte, bleef dit „Wonder" uit bij toepassing op menselijke problemen.

En de vraag werd gesteld en ook reeds lang beantwoord: is de methode die uitgaat van vastgestelde en klaar liggende gegevens overdraagbaar wanneer het gaat om de mens in zorg; om zijn geestelijk bestaan, waarvan wij zo weinig nog met zekerheid weten?

Het gaat naar het schijnt bij ons nog zo gemakkelijk. „Het is alles zo kinderlijk" zei mij een goede kennis. En een ander meende: „wij zitten altijd nog in de eerste klas; zijn nog niet verder dan zo iets van aap-nootmies". Hij wilde intussen toch maar doorgaan met zijn taak in dienst van het humanisme, zoals hij die verstond.

Wat ik nu moet aanvangen met de opmerkingen van de heer de Leede, weet ik waarlijk niet. Hij trekt enige konklusies en deelt klappen uit.

Het zijn deze:

ik laat slechts één kant van de situatie zien;
hij schrijft mij „een onvervalst conservatief credo" toe;
hij had „van de pedagoog Dijkstra verwacht, dat hij het tot onze taak en plicht zou rekenen de nieuwe inzichten der wetenschap én de practische toepassing daarvan in ons werk ook, ja juist in het H.V. door te geven".

Aldus de in mij teleurgestelde schrijver!

De methode, die wordt toegepast in dit gesprek met mij — een discussie op papier in geschreven woorden en zinnen *is* een gesprek — maakt derhalve gebruik van dit soort „klappen"; die stellig niet als argument zijn bedoeld.
Ook voor deze methode, in dit gesprek dus in de practijk aangewend, kan ik weinig bewondering opbrengen. Ik weet echt niet wat er mee aan te vangen.

Sedert enkele jaren voor de laatste oorlog werk ik mee aan een nog al breed opgezet plan: „Naar een nieuwe didactiek in de lagere school". Het staat onder leiding van enkele bekende onderwijsmensen en heeft wel enige invloed in onderwijskringen. Ook omdat het rekening houdt met de „nieuwe inzichten der wetenschap", — ook met die van vóór 1945.
Het oordeel dat mensen uit de kringen van hen, die in aanraking komen met dit werk, zich vormden over taakopvatting en plichtsbetrachting is mij bekend.
Ik geef tenslotte twee voorbeelden uit mijn praktijk in de hoop dat zij sommige lezers mogen duidelijk maken, waarom en waarop ik mijn kritiek uitoefende. Ik wil kort zijn.

1. Van een bevriend G.R. kreeg ik een geval over, betreffende een gezin, waarin moeilijkheden. De zoon (17) een veroordeling door de kinderrechter, de ouders beide niet gemakkelijk. Ik werd gezinsvoogd. Vervolgens: ontmoeting met het gezin; met ouders afzonderlijk; met de zoon eens per veertien dagen bij mij aan huis. Praten, veel praten en . . . „luisteren"; geen vooropgezette methode, geen handleiding, geen gerubriceerde vragen. Praten over „alles en nog wat" dat met deze jongen in deze situatie en met deze G.R. „voor de hand kwam". Langzaam groeit er zo iets als een bepaalde wijze van samenspel; met de ouders, met de zoon. Na enkele maanden krijgen wij een „draad" te pakken: mijn methode; of neen, *onze* methode. Want er zit veel in van deze ouders van deze zoon en van deze G.R. Het is de weg, die wij gezamenlijk vonden en nu bewandelen. Deze methode is niet zonder meer overdraagbaar voor andere gevallen noch te gebruiken door en bij anderen. Zij is bepaald door psychologische en sociologische achtergronden. Didactische kenmerken zijn er niet vreemd aan en inzake de nieuwste inzichten, die zijn aangewend, zouden inlichtingen verschaft kunnen worden door G.R.

2. Volwassene; moeilijkheden met geloof, werd naar mij verwezen. Heeft een misstap begaan; zielig geval. Komt herhaalde malen bij mij aan huis. Praten enz. Het is een langprater; ik laat hem begaan, tot

ik afbreek: nu moet je e's een poosje naar mij luisteren en heel goed. Weer ontstaat — heel langzaam — mijn „aanpak", gebaseerd op mijn kijk. Mijn methode is weer niet overdraagbaar op de nog al vele andere gevallen, die mijn praktijk opleverde en nog oplevert.

Welnu, zo heb ik mijn taak en plicht ook steeds vervuld in de arbeiders werkkampen, bij begrafenissen en een veertigtal jaren vóór en in de klas, alwaar wij al klassegesprekken beoefenden vér voor 1945.
Met onze opdrachtgever in de werkkampen hebben wij vele en vruchtdragende gesprekken gehouden in bijeenkomsten, waarin een langzame groei naar een verantwoorde didactiek viel te bespeuren. Jammer dat deze moesten worden onderbroken.
Arnhem. D. Dijkstra

WAT IS HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING?

Enige tijd geleden zijn de geestelijke raadslieden, werkzaam in de Inrichtingen van Justitie, in een landelijke conferentie bijeen geweest. O.m. leidde dr. J. P. v. Praag een gesprek over de vraag, wat humanistische geestelijke verzorging eigenlijk is. Zijn inleidend woord en enkele opmerkingen uit het gesprek lijken voor Kader van voldoende betekenis.

Inleiding.

Wanneer men een geestelijk raadsman vraagt wat humanistische geestelijke verzorging eigenlijk is, wil men als regel niet weten hoe hij zijn werk doet, maar wat hij ermee beoogt.
Men zou de vraag kunnen beantwoorden met de definitie, die in het boekje Geestelijke Verzorging op Humanistische Grondslag vermeld staat.
Geestelijke verzorging is een ambtshalve bemoeienis met de medemens. Ambtshalve, omdat deze bemoeienis principieel iets anders is dan de vriendenraad. Bij de vriendenraad is het de reeds lang bestaande relatie, die het contact bepaalt; bij de geestelijke verzorging het professionele aspect. Dat professionele karakter moet behouden blijven, wil de geestelijk raadsman niet aan zijn werk ten gronde gaan. Hij heeft als zodanig nl. niet met één mens te maken, maar, in de loop der tijden, met vele tientallen.
Humanistische geestelijke verzorging is de ambtshalve bemoeienis met de medemens in diens *geestelijke* moeilijkheden en levensvragen, met de bedoeling in die medemens de krachten te wekken, die hem in staat stellen zelfstandig een levensvisie te hanteren. In beginsel is hiermede alles gezegd.
In deze definitie komt niets voor over de praktische levensomstandigheden; de moeilijkheden in het dagelijks leven, de graad van welstand, het gevoel nuttig of onnuttig werk te doen, kortom de sociale situatie van de mens.

Tussen de geestelijke en de sociale situatie van de mens bestaat uiteraard wel samenhang. De mens bevindt zich ongetwijfeld in een biologisch materiële situatie. Het bijzondere van hem is echter, dat hij zich daar buiten kan plaatsen; d.w.z. bewustzijn heeft. De mens is het wezen, dat bewustzijn heeft van zichzelf; zelfbewustzijn heeft.
Die dubbelzinnige positie is van belang voor de geestelijke verzorging. Vanwege de samenhang tussen de geestelijke en de sociale situatie kan de geestelijk raadsman aan laatstgenoemde niet voorbijgaan. Hij houdt er zich echter mee bezig, met de bedoeling de levensvisie te bevorderen, niet, althans niet impliciet, de levenspraktijk. Hij tracht de levensvisie te bevorderen, opdat de cliënt zich met zijn bestaan leert verzoenen, daar in geworteld raakt (Marsman).
Daartoe behoeft de cliënt niet per sé verbeterd te worden. Het is in zekere zin het voorrecht van de geestelijk raadsman dat daar zijn taak niet ligt. Verbetering is, naar wij hopen, wel een bijkomstig gevolg, maar ook als de cliënt geen haar „beter" wordt kan hij op de één of andere manier met het bestaan verzoend raken. D.w.z., het bestaan weer aankunnen.

Het gaat er in de humanistische geestelijke verzorging om

a. de mens een uitzicht te bieden op het bestaan,
b. een proces op gang te brengen,
c. het leven als geestelijk raadsman te vertegenwoordigen.

Dit zijn de drie punten uit de definitie.

Uitzicht bieden op het bestaan betekent: de mens met zichzelf in het reine laten komen omtrent de plaats, die hij in het persoonlijke, maatschappelijke en universele bestel inneemt, opdat hij tot een ontplooiing van zijn menselijkheid geraakt, die zichzelf genoeg is, en waardoor het leven voor hem de moeite waard wordt.

In de humanistische geestelijke verzorging gaat het meer om het op gang brengen van een innerlijk proces, dan om de verkondiging van waarheren. De geestelijk raadsman wil in zijn cliënt een verlangen naar een menswaardig leven wekken, door dit als een reële mogelijkheid aan de orde te stellen. Menswaardig is een leven dat beantwoordt aan een mens-zijn, zoals wij dat zien. Dat is een leven, dat niet opgaat in het instinctmatig volgen van hetgeen zich aanbiedt, maar waarin die zichzelf genoeg zijnde ontplooiing zich realiseert. Dat is een ontplooiing in medemenselijkheid. We denken hierbij niet aan volmaaktheid, maar aan volledigheid; een verlangen om volledig in het leven te staan, een leven waarin vreugde en leed, tekort en schuld, lijden en dood een plaats hebben gekregen.

De geestelijke verzorging vertegenwoordigt daarbij het zijn. De geestelijk raadsman komt als afgezant daarvan, in het bijzonder van de menselijke gemeenschap. Hij treedt daarbij de ander als volwaardig medemens tegemoet en tracht zijn zelfgevoel te wekken.
In de geestelijke verzorging gaat het er nooit om de mens te vertellen wat hij al wist, nl. dat hij tekort geschoten is. Wel om hem het besef bij te brengen, dat de mens in beginsel in staat is menselijk te leven.

Wij nemen hem ernstig als mens, door hem de arbeid te leren ontdekken als middel om zich te bevestigen. Arbeid is de bevestiging van de mens in een onmenselijke wereld.
De geestelijk raadsman zal zijn cliënt in een gevoel van schroom en verwondering omtrent het bestaan tegemoet treden. en hem wijzen op de noodzakelijkheid bij zijn poging tot ontplooiing uit te gaan van de situatie waarin hij verkeert; van trouw, maar ook op de noodzaak om beslissingen te nemen, waarin hij met zijn gehele persoon aanwezig is; van moed. Door deze benadering kan de ander ontdekken dat, hoezeer hij tekort geschoten moge zijn, in wezen een overwinning mogelijk is. Dat is vergeving. Niet vergeving als een uit de hoogte van onze volmaaktheid de ander iets kwijtschelden. In die zin heeft niemand iets te vergeven. Wel in deze betekenis dat wij, wat er ook gebeurt, de ander niet loslaten en altijd naast hem willen staan. Met de geestelijke verzorging is de vergeving reeds een feit.

In zijn dienende nuchterheid en zonder enige illusie omtrent een ideale menselijkheid, leert de geestelijk raadsman de ander de aard van zijn mens-zijn ontdekken. Die is gelegen in een bewuste mede-menselijkheid. Samen trachten zij, in een wereld die weinig menselijk is, in zekere zin zelfs anti-menselijk is, het menselijke te handhaven en te ontplooien.
In de betrokkenheid op medemens en wereld ligt iets wat het leven de moeite waard maakt, ook als gezondheid, liefde en geborgenheid zijn weggevallen.
Dit besef van te staan in een zijns-verband met medemensen waarop wij zijn aangewezen en die op ons zijn aangewezen, doet ons functioneren in de ondoorgrondelijke samenhang van het bestaan.

De vraag wat humanistische geestelijke verzorging eigenlijk is heeft vaak een polemisch karakter. Men vindt het tamelijk duidelijk wat de godsdienstige geestelijke verzorger beoogt, nl. de mensen een uitzicht te openen op een eeuwig leven. Voor wie daarin gelooft is dat heel reëel. Van ons willen deze mensen weten, wat wij te bieden hebben. Dat is de eerder omschreven zin, die zichzelf genoeg is: het besef te functioneren in het avontuur van het bestaan, waarin we iets menselijks trachten te handhaven in een chaotische en vijandige wereld.
De cliënt van de geestelijk raadsman zal hem de vraag, wat humanistische geestelijke verzorging eigenlijk is, niet met deze woorden stellen. In het contact raadsman-cliënt zal het eerder omschreven antwoord echter op een of andere wijze moeten doorklinken. Dat kan tijdens een gesprek over een nieuwe woning. Maar het gaat de geestelijk raadsman niet om de nieuwe woning, maar om de zaken die hierboven aan de orde zijn gesteld.

(wordt vervolgd)